

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i povijesti

Marija Šimunek

Odlazak Folksdojčera i kolonizacija Baranje

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2012.

Sadržaj

Sažetak	3
1. Uvod	4
2. Općenito o Baranji	5
2.1. Geografski položaj	5
2.2. Struktura stanovništva u južnoj Baranji kroz povijest	5
2.2.1. Kratak pregled strukture stanovništva južne Baranje od najranijih dana do Mohačke bitke	5
2.2.2. Migracije stanovništva nakon protjerivanja Osmanlija	6
3. Nijemci na području južne Baranje.....	8
3.1. Doseljavanje Nijemaca u južnu Baranju	8
3.2. Društveno-gospodarska i vjerska struktura južne Baranje i položaj Podunavskih Nijemaca od doseljavanja do sloma Austro-Ugarske	8
3.3. Gospodarski i kulturni utjecaji Folksdojčera na život u južnoj Baranji	11
3.4. Položaj Podunavskih Nijemaca u južnoj Baranji između dva svjetska rata	12
3.5. Socijalna struktura Folksdojčera u međuratnom razdoblju	14
3.6. Nazivi za Nijemce izvan <i>Reicha</i>	15
4. Područje južne Baranje u sastavu Mađarske.....	15
4.1. Okupacija južne Baranje	15
4.2. <i>Treći Reich</i> i oslobođenje južne Baranje	17
5. Poslijeratna Jugoslavija i položaj Folksdojčera	18
5.1. Područje južne Baranje nakon Batinske bitke	18
5.2. Odnos komunističke vlasti prema Podunavskim Nijemcima u Baranji nakon Drugog svjetskog rata	19
5.3. Logori za Folksdojčere	20
5.3.1. Radni logor Valpovo	22
5.3.2. Radni logor Pusta Podunavlje	22
5.4. Svjedočanstvo Magdalene Jauch	22

6. Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948. godine	26
6.1. Stvaranje uvjeta za provedbu agrarne reforme i kolonizacije	26
6.2. Zakonski propisi	27
6.3. Organi za provedbu agrarne reforme i kolonizacije	28
6.4. Provedba agrarne reforme i kolonizacije u Baranji 1945-1948. godine	30
6.4.1. Seljačke radne zadruge u Baranji	33
6.5. Posljedice i značaj agrarne reforme i kolonizacije	34
7. Zaključak	35
Literatura.....	36
Popis priloga	39

SAŽETAK

U radu se nastoji prikazati život Podunavskih Nijemaca, u narodu zvanih Švaba, tj. Folksdojčera, na području južne Baranje, tzv. hrvatske Baranje, od njihovog doseljavanja na područje dvaju baranjskih vlastelinstava, Belja i Darde, do njihovog protjerivanja. Svrha je rada ukazati na nepravedan odnos komunističkih vlasti prema jugoslavenskim Nijemcima nakon Drugog svjetskog rata. Nekad opustošene baranjske njive postale su novi dom brojnim Nijemcima koji dolaze na ove prostore početkom 18. stoljeća te će zbog svoje brojnosti tijekom nadolazećih stoljeća izmijeniti etničku strukturu južne Baranje. Nakon kratkog povijesnog pregleda, u kojem je prikazan suživot Nijemaca, Mađara, Hrvata i Srba, te gospodarski, kulturni i ekonomski utjecaji Folksdojčera na život u južnoj Baranji, naglasak će se staviti na prvu polovicu 20. stoljeća i odnos vlasti prema Folksdojčerima, posebice na promjenu iz statusa dominantnog naroda u status nacionalne manjine koji im je dodijeljen nakon sloma Austro-Ugarske, 1918. godine. Cilj rada bio je prikazati uzroke koji su doveli do protjerivanja Folksdojčera s prostora južne Baranje te utjecaj koji je agrarna reforma i kolonizacija, koja je trajala od 1945-1948. godine, imala na njihovo iseljavanje. Ponajprije se želi prikazati sudbina brojnih Folksdojčera koji su ostali u Jugoslaviji poslije rata i koje je nova vlast obilježila kao neprijatelje države.

Ključne riječi: Folksdojčeri, južna Baranja, agrarna reforma i kolonizacija, neprijatelji države

1. UVOD

Jedna od prešućivanih tema na ovim prostorima svakako je vezana za povijest Podunavskih Nijemaca nakon Drugog svjetskog rata. Povijest njemačke manjine na području južne Baranje, tzv. hrvatske Baranje, potrebno je sagledati u cijelosti. Stoga sam rad započela s doseljavanjem Nijemaca na područje južne Baranje, s okolnostima s kojima se susreću dolaskom na ove prostore, zatim pratim njihov kulturni razvitak i političku organizaciju u stoljećima koja slijede, sve do Drugog svjetskog rata. Naglasak stavljam na poslijeratno razdoblje u kojem se komunistička vlast svim silama trudi izbrisati trag njemačke manjine na ovim prostorima. Nastojala sam u radu prikazati kolika je uloga i odgovornost baranjskih Nijemaca u ratu, kako je teklo iseljavanje, zatim stradanje u jugoslavenskim logorima te odluke koje su donesene s ciljem da im se trajno oduzme pravo vlasništva prvo promatrano na području poslijeratne Jugoslavije, s posebnim osvrtom na područje južne Baranje.

2. OPĆENITO O BARANJI

2.1. Geografski položaj

Baranja je dio Dunavskog bazena, s jugoistoka je omeđena Dunavom i Dravom, sa zapada potocima Šio, Almaš i Okur, a sa sjevera planinom Meček.¹ Hrvatska je regija Baranja nastavak mađarske županije Baránye. Geografski gledano, hrvatski dio Baranje obuhvaća trokut površine 1147 km², omeđen Dunavom i Dravom, dok se na sjeveru granica podudara s državnom granicom Republike Hrvatske i Republike Mađarske.²

2.2. Struktura stanovništva u južnoj Baranji kroz povijest

2.2.1. Kratak pregled strukture stanovništva južne Baranje od najranijih dana do Mohačke bitke

Iako naseljenost Baranje datira još iz neolitika, najstarija se naselja spominju u 12. stoljeću (Branjin Vrh), ostala u 13. i 14. stoljeću. Prvotno je Baranja bila u sastavu rimske provincije Panonije, zatim avarsko-slavenske države, da bi u 9. stoljeću došli Mađari koji su jezično asimilirali lokalno slavensko stanovništvo. Bitkom na Mohačkom polju godine 1526. Baranja prelazi u ruke Osmanlija koji vladaju tim područjem do 1687. godine.³ Ratovi, razaranja i promjene državnih granica uzeli su svoj danak kada su u pitanju baranjska naselja. Stanovništvo pod najezdom Osmanlija iseljava, a na njihovo mjesto doseljava novo stanovništvo, ponajviše katolici iz sjeverne i zapadne Bosne te Srbi predvođeni Arsenijem Crnojevićem 1690. godine. Demografska slika nije se ustalila ni u desetljećima koja slijede jer nakon protjerivanja Osmanlija austrijske vlasti započinju s doseljavanjem Nijemaca dvadesetih godina 18. stoljeća.⁴

¹ Stjepan Sršan, Baranja, Matica Hrvatska, Osijek 1993., str. 7.

² Krešimir Mederal-Sučević, Usporedni pregled hrvatskih i mađarskih ojkonima, Folio Onomastica Croatica 15 (2006), str. 173.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=35060, br. 15 (2012-09-01)

³ Isto, str. 174.

⁴ Dubravka Božić-Bogović, Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir 2009., str. 16.

2.2.2. Migracije stanovništva nakon protjerivanja Osmanlija

Ugarska je pokrajina Baranja, kao i njezin južni dio na prijelazu 17. u 18. stoljeće, bila zahvaćena ratnim vihorom tijekom Bečkog rata (1683-1699.), u kojem će biti oslobođena nakon osmanskog poraza kod Haršanja 1687. godine, ali oslobođenje neće donijeti kraj vojnih sukoba.⁵ Odmah po oslobođenju pristupilo se uređenju novoosvojenih krajeva koje je Dvorska komora u Beču smatrala svojom stečevinom. Tako je osnovana Komisija za nove stečevine (*Neoacqistica Commissio*) koja je trebala utvrditi granice županija Tolne, Šomođa i Baranje, te urediti vlasničke odnose. Zemlja je prešla u državno vlasništvo budući da su stare vlastelinske obitelji, koje su imale posjede u Baranjskoj županiji, izumrle, a drugi posjednici nisu uspjeli dokazati svoje vlasničko pravo. Čitava je Baranjska županija tada podijeljena na vlastelinstva. Stvorena je vlasnička struktura koja proizlazi iz politike nagrađivanja pojedinaca koji su se istakli u borbi protiv Osmanlija. Teritorij južne Baranje našao se u sastavu dvaju vlastelinstava: Beljskog i Dardanskog.⁶ Car Leopold dodijelio je u vidu feudalnog posjeda baranjske krajeve, što se od ušća Drave protežu kraj Dunava uzvodno prema sjeveru, princu Eugenu Savojskom, nakon što je on kod Sente 1697. godine izvojevao pobjedu nad turskim snagama. Ovdje je potom Savojski izgradio dvorac koji postaje upravno središte veleposjeda. Uz već postojeće mađarsko, hrvatsko i srpsko stanovništvo ovdje se naseljava i njemačko koje osniva nove općine te uživa pogodnosti tzv. slobodnog podložništva, s pravom seljenja.⁷

⁵ D. Božić-Bogović, Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir 2009., str. 15.

⁶ Isto, str. 16.

⁷ Igor Karaman, Osnovna obilježja imanja "Belje" i Darda u sastavu kasnofeudalnih kapitalističkih zemljoposjeda na baranjsko-slavonskom tlu do 1918. godine, Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 85-86.

Nakon njegove smrti, 1736. godine, Beljsko je vlastelinstvo pod upravom komorskih vlasti do 1780. godine kada ga je Marija Terezija poklonila svojoj kćeri Mariji Kristini i njezinom suprugu Albertu. Kako oni nisu imali djece, nakon njihove smrti vlastelinstvo je pripalo nadvojvodi Karlu Ludvigu.⁸ Sastav Beljskog vlastelinstva činili su Branjin Vrh, Luč, Kamenac, Podolje, Bilje, Kopačevo, Vardarac, Lug, Kneževi Vinogradi, Suza, Kotlina, Zmajevac, Draž, Gajić, Topolje, Duboševica, Mays, Lipova, Branjina, Popovac i Villány.⁹

Vlastelinstvo Darda isprva se nalazilo u posjedu obitelji Veterani da bi ga 1749. godine preuzela obitelj Esterházy i zadržala u svom vlasništvu sve do 1843. godine kad su ga kupnjom stekli knezovi Schaumburg-Lippe.¹⁰ Sastav Dardanskog vlastelinstva činila su naselja Hatty, Haraszi, Gordisa, Ajtó, Kasad, Šumarina, Baranjsko Petrovo Selo, Karanac, Beremend, Darda, Jagodnjak, Bolman i Hais.¹¹

Iako je 1699. godine sklopljen mir u Srijemskim Karlovcima, to nije dovelo do smirivanja prilika u Baranji. Teški materijalni uvjeti života, habsburški apsolutizam i centralizam, vjerska netolerancija bile su samo neke od nedaća koje su izazvale nezadovoljstvo, ne samo u Baranji, već u cijeloj Ugarskoj. To je dovelo do Rakóczijevog ustanka, 1703. godine. koji je prouzročio još više stradanja stanovništva te pljačke i razaranja. Okončan je 1711. godine sklapanjem mira u Satmaru. Uz sve navedene okolnosti, Baranju su 1700. i 1709. godine pogodile i epidemije kuge koje su dovele do ponovnih migracija i depopulacije. Tek dvadesetih godina 18. stoljeća situacija se smiruje i od tog vremena Beljsko i Dardansko vlastelinstvo bilježe povećanje stanovnika i gospodarski napredak.¹²

⁸ D. Božić-Bogović, Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir 2009., str. 17.

⁹ Péter Rajczi, Pravno ustrojstvo i funkcioniranje Dardanskog i Beljskog vlastelinstva od nastanka do 1918., Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 171.

¹⁰ I. Karaman, Ekonomsko-socijalni sastav seljaštva i seoskih naselja na kasnofeudalnim vlastelinstvima Baranjskog trokuta, Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 193.

¹¹ P. Rajczi, Pravno ustrojstvo i funkcioniranje Dardanskog i Beljskog vlastelinstva od nastanka do 1918., Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 171.

¹² D. Božić-Bogović, Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir 2009., str. 17. i 18.

3. NIJEMCI NA PODRUČJU JUŽNE BARANJE¹³

3.1. Doseljavanje Nijemaca

U 17. i 18. stoljeću, nakon oslobođenja od osmanske vlasti, dolazi do nekoliko valova naseljavanja iz različitih dijelova Habsburške Monarhije. Krajeve istočne Slavonije, Baranje, Srijema, Banata i Bačke naseljavaju u tim valovima i pripadnici njemačkog naroda.¹⁴ Pridošlice unose u baranjsku poljoprivredu nove proizvodne postupke, ali i radnu snagu potrebnu za krčenje ritova i šuma, za isušivanje močvara i dr.¹⁵ Beljsko je vlastelinstvo, potkraj 1710. godine, odlučilo započeti s značajnim doseljavanjem Nijemaca.¹⁶ Samo doseljavanje započelo je 1719. godine kada u srpska sela, Nagynyárád i Beli Manastir, dolaze prve njemačke pridošlice. U Zmajevac također dolaze Nijemci, koji se naseljavaju uz već postojeće mađarsko stanovništvo. Prvi val njemačkog doseljavanja trajao je do kraja 1730-ih godina, kada postupno jenjava. Tijekom tog razdoblja došlo je do formiranja njemačkog naselja, Podravlja (Eugenfalu). Do 1752. godine, spomenuta sela brojila su 254 njemačka domaćinstva. S 1752. godinom započeo je novi val doseljavanja Nijemaca na Beljsko vlastelinstvo. Pridošlice, iz Bavorske, Würtenberga i Elzas-Lotharingije, doseljavaju u Popovac gdje je već prisutno srpsko stanovništvo. Iste godine nastaje i novo naselje, Petlovac. Doseljenici iz Bavorske upućeni su u Kozarac. Nijemci su se naseljavali i u druga mjesta te uz druge narodnosti, već ranije spomenute, Zmajevac i Popovac. Tako su dijelom novi, dijelom stari doseljenici, naselili u drugoj polovici 18. stoljeća Bilje, Branjinu, Batinu, te Kneževe Vinograde. Proces doseljavanja završava početkom 19. stoljeća kada dolazi do formiranja novog naselja, Kozarac, 1814. godine.

¹³ Dio povijesne pokrajine Baranja, čiji je veći dio u Mađarskoj, a manji južni dio u Republici Hrvatskoj. Smješten između Dunava i Drave.

¹⁴ Jadranka Galioš Kovačević, *Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine*, *Etnološka istraživanja* Vol. 1. No. 12/13 (2008), str. 214. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142, br. 12/13 (2012-09-01)

¹⁵ Vladimir Stipetić, *Agrarno-ekonomski okviri razvitka poljoprivrede Baranje i "Belja" u minula tri stoljeća* u *Zbornik radova Tri stoljeća "Belja"*, JAZU, Osijek 1986., str. 157.

¹⁶ György Timár, *"Demografska povijest Baranje do 1910. godine"* u *Zbornik radova Tri stoljeća "Belja"*, JAZU, Osijek 1986., str. 47.

Za razliku od Beljskog vlastelinstva, Darđansko je ranije započelo s doseljavanjem Nijemaca u Baranju, što nam pokazuje podatak da je 1713. godine u Dardi već živjelo devet njemačkih obitelji. Paralelno s doseljavanjem Nijemaca na Beljsko vlastelinstvo 1719. godine njihov se broj povećava. Godine 1723. osnovano je novo naselje, Čeminac, kamo su upućene nove pridošlice. Drugu polovinu 18. stoljeća obilježilo je usporeno doseljavanje Nijemaca u Baranju. Tome u prilog ide činjenica kako je osnovano samo jedno malo selo, Tvrđavica (Kisdárda), oko 1770. godine u blizini Drave, koje su naselili Nijemci pristigli iz drugih sela Baranje. Na kraju stoljeća, također unutarnjom migracijom, useljavaju se katolički Nijemci u Jagodnjak i Karanac. Novu boju na etničkoj slici Baranje čine Nijemci evangelici, koji su doseljeni oko 1820. godine u Bolman, a 1825. godine u Jagodnjak.¹⁷

3.2. Društveno-gospodarska i vjerska struktura južne Baranje i položaj Podunavskih Nijemaca od doseljavanja do sloma Austro-Ugarske

Sva naselja na području vlastelinstava Belja i Darde, 1767. godine zabilježena su kao seoske općine, u kojima je stanovništvo pripadalo uvjetima nasljednog podložništva (što znači da nije imalo pravo slobodnog seljenja) i tzv. slobodnog podležništva (gdje se očuvala sloboda seljenja).¹⁸ Jezik na kojem su pisani odgovarajući urbarijalni dokumenti daje uvid u etničku pripadnost stanovništva. Vlastelinstvo Belje, u to vrijeme, obuhvaćalo je devet mađarskih, osam njemačkih, devet hrvatsko-srpskih naselja te dva s neutvrđenom etničkom pripadnošću stanovništva, dok je na području vlastelinstva Darda bilo pet mađarskih, tri njemačka naselja, dvanaest hrvatsko-srpskih naselja, te tri naselja s neutvrđenom etničkom pripadnošću. Stanovništvo u naseljima njemačkog etničkog karaktera većinom je imalo status slobodnog podložništva, dok se pripadnici mađarske, hrvatske i srpske etničke pripadnosti nalaze najvećim dijelom u uvjetima nasljednog podložništva.¹⁹ Sve do 1848. godine gospodarski i društveni odnosi bili su u sklopu feudalnog uređenja. Seljaci-kmetovi su vlastelinu za zemlju davali devetinu i kuluk (besplatne radove).²⁰

¹⁷ G. Timár, "Demografska povijest Baranje do 1910. godine" u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 48.

¹⁸ Igor Karaman, "Ekonomsko-socijalni status seljaštva i seoskih naselja na kasnofeudalnim vlastelinstvima baranjskog trokuta" u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 184.

¹⁹ Isto, str. 185.

²⁰ Davorin Taslidžić, Na vratima naroda, na granici svjetova, Zavod za baranjsku povjesnicu, Beli Manastir 1999., str. 63.

Dolaskom u novi kraj Nijemci su sklapali povoljan ugovor s vlastelinom. Tek tri godine nakon dolaska bili su prisiljeni na kuluk.²¹ Državi su plaćali porez (zemljarinu), a crkvi desetinu i još neka druga davanja.²² Nijemci su poznati kao marljivi ljudi. Mnogi zakupljuju zemlju ili vinograde jer imanje nasljeđuje prvorodeni dok ostala braća i sestre traže drugo zanimanje.²³ Nakon ženidbe ili udaje mladi par odvaja se od roditelja. Ako bi jedinac ostao kod kuće, mladi par bi kuhao samo za sebe. Često se znalo dogoditi, da ukoliko djevojka nema braće, da se momak priženi u djevojčinu kuću. Obiteljske veze Nijemaca nisu se prekidale unatoč osamostaljenju. Svaka obitelj imala je svoje konje, a poljoprivredne strojeve bi si međusobno posuđivali.²⁴

Dokidanjem feudalnog uređenja 1848. godine mijenjaju se društveni i gospodarski odnosi. Naime, seljaci nisu više ovisni o dotadašnjem vlastelinu, kako u upravnoj tako i u sudskoj vlasti. Stanovništvo se tada dijelilo po narodnosti na: Mađare 22%, Nijemce 38%, Hrvate 29%, Srbe 10%, Židove 1%, dok se po vjeroispovijesti dijelilo na sljedeći način: rimokatolici 69,30%, protestanti 19,67%, pravoslavni 10% i židovi 1%.²⁵ Narodnosti koje se isprepliću na području južne Baranje pripadaju svojim najvećim dijelom trima vjeroispovijestima: Nijemci s Hrvatima su većinom katolici, Srbi su pravoslavci, dok su Mađari reformatori, tj. kalvini.²⁶ Razmještaj seljaštva na Beljskom i Dardanskom vlastelinstvu sredinom 18. stoljeća nije bio proveden po strogo odvojenim cjelinama za pojedine etničke grupe, ali jezik urbarijalne dokumentacije ukazuje na neka temeljna obilježja smještaja etničkih skupina u južnom dijelu Baranje. Potvrda za ovu tvrdnju nalazi se u činjenici da se glavnina mađarskih naselja na Beljskom vlastelinstvu nalazi u njegovom južnom i istočnom dijelu, dok su se u sjeverozapadnom dijelu smjestila u miješanom rasporedu njemačka i hrvatsko-srpska naselja.

²¹ Magdalena Kiss, Život kmetova na veleposjedima u Baranji između Dunava i Drave od 1700. do 1848. godine, u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 195.

²² Davorin Taslidžić, Na vratima naroda, na granici svjetova, Zavod za baranjsku povjesnicu, Beli Manastir 1999., str. 63.

²³ M. Kiss, Život kmetova na veleposjedima u Baranji između Dunava i Drave od 1700. do 1848. godine, u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 204.

²⁴ J. Galiot Kovačević, Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine, // Etnološka istraživanja Vol. 1. No. 12/13 (2008), str. 229. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142, br. 12/13 (2012-09-01)

²⁵ D. Taslidžić, Na vratima naroda, na granici svjetova, Zavod za baranjsku povjesnicu, Beli Manastir 1999., str. 64.

²⁶ M. Kiss, Život kmetova na veleposjedima u Baranji između Dunava i Drave od 1700. do 1848. godine, u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 205.

Njemačke seoske općine koje uživaju status slobodnog podložništva uglavnom su ograničena na područje Beljskog vlastelinstva. Naselja na području vlastelinstva Belje naseljena njemačkim stanovništvom bila su: Ban, Gödre, Monostorm, Nyárad, Szabar, Szentisttvan i Villan, sva sa statusom slobodnog podložništva te Mais sa statusom nasljednog podložništva. Na području vlastelinstva Darda njemačka naselja bila su: Némermárok i Tófő, sa statusom slobodnog podložništva, te Darda sa mješovitim podložničkim statusom.²⁷

3.3. Gospodarski i kulturni utjecaji Folksdojčera na život u južnoj Baranji

Baranjska sela počinju mijenjati svoj izgled tijekom 19. stoljeća i cijele prve polovice 20. stoljeća. Odlukom Habsburške Monarhije sela postaju okupljena, *ušorena*²⁸, kuće nisu više raštrkane. Obično se grade zabatne kuće od nabijene zemlje, dvostrešnog krovišta, s ulazom na trijem ili bez njega. Uobičajni nazivi za takvu kuću su *špichauz*, *kuća na špic* ili *švapska kuća*.²⁹ Njemački majstori, iako samouki, bili su poznati kao vrsni graditelji stambenih i gospodarskih zgrada, potvrđuje to i bilješka Josipa Payra iz 1824. godine u kojoj se ističe kako Nijemci u Belom Manastiru zidaju lijepe kuće. Svoje znanje prenosili su s generacije na generaciju, a najčešće su od materijala koristili naboj, drvo i ciglu. I drugi su njemački majstori ostali zapamćeni po svojoj preciznosti i marljivosti, među njima možemo izdvojiti majstore u izradi drvenih predmeta.³⁰ Nijemci u južnoj Baranji pravili su maslac, kudjelju, vino te uzgajali povrće i voće. Svoje proizvode prodavali su u Osijeku i Pečuhu, a gotovinom su kupovali stočnu hranu.³¹

²⁷ I. Karaman, "Ekonomsko-socijalni status seljaštva i seoskih naselja na kasnofeudalnim vlastelinstvima baranjskog trokuta" u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 186.

²⁸ Ušoriti – svesti kuće u šor; kuće čine ulicu, nisu razbacane.

²⁹ J. Galiot Kovačević, Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine, // Etnološka istraživanja Vol. 1. No. 12/13 (2008), str. 222. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142, br. 12/13 (2012-09-01)

³⁰ Isto, str. 223.

³¹ M. Kiss, Život kmetova na veleposjedima u Baranji između Dunava i Drave od 1700. do 1848. godine, u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 204.

Njemačka kuhinja imala je znatan utjecaj na prehranu domaćeg stanovništva. Nijemci su ih naučili kako pripremati zimmnicu te kako konzervirati voće i povrće. Kod Nijemaca meso se jelo četvrtkom i nedjeljom. Njihova prehrana bogata je raznovrsnim obrocima, primjerice meso pripremaju pohanjem, pirjanjem i prženjem, dok Šokci najčešće samo kuhaju ili peku meso. Postupno domaće stanovništvo usvaja prehrambene navike Nijemaca, primjerice jela od pšeničnog brašna i njihovi nazivi koji su se zadržali kao germanizmi; poput grenadirmarša (rezanci s krumpirom), šmarn (drobljenac), tački (torbice s pekmezom), šufnudle (duguljasti valjušci), štrudla (gužvara), kifle (pecivo, roščići), svjedoče o utjecaju njemačke kuhinje.³² Nijemci se bave držanjem krava i konja, siju najčišću pšenicu, ali najčešće krumpir.³³ Njemački doseljenici donijeli su plodored i gnojili su zemlju. Domaće stanovništvo postupno je napustilo ugarenje i prihvatilo novi način obrade zemlje.³⁴

3.4. Političke prilike u južnoj Baranji između dva svjetska rata i položaj

Folksdojčera

Porazom i raspadom Austro-Ugarske Monarhije, 1918. godine, nastaju nove države, među kojima je i Država Slovenaca, Hrvata i Srba. Na saboru u Novom Sadu, održanom 25. studenog 1918. donesena je odluka o pripojenju južne Baranje srpskoj Vojvodini, što je i učinjeno 2. prosinca 1918. Ta je odluka izazvala dosta protesta u Hrvatskoj i Baranji.³⁵ Mađarska je mirovnim ugovorom iz Trianona 4. lipnja 1920. godine ustupila Kraljevini SHS: zapadni Banat, bez okolice Szegedina, Bačku, bez grada Baje i okolice, donji dio Baranje (Branau), međimursko i prekomursko područje, kao i cijelu Hrvatsku, Srijem i Slavoniju.³⁶ Podunavski Nijemci našli su se u sasvim novom položaju. Bili su degradirani iz statusa dominirajućeg naroda u status nacionalne manjine.³⁷

³² J. Galiot Kovačević, Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine, // Etnološka istraživanja Vol. 1. No. 12/13 (2008), str. 225-226. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142, br. 12/13 (2012-09-01)

³³ M. Kiss, Život kmetova na veleposjedima u Baranji između Dunava i Drave od 1700. do 1848. godine, u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 204.

³⁴ J. Galiot Kovačević, Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine, // Etnološka istraživanja Vol. 1. No. 12/13 (2008), str. 222. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142, br. 12/13 (2012-09-01)

³⁵ S. Sršan, Baranja, Matica hrvatska, Osijek 1993., str. 163.

³⁶ A. Scherer, Kratka povijest Podunavskih Nijemaca, Pan Liber, Osijek; Zagreb; Split; 1999., str. 30.

³⁷ V. Geiger, Nestanak Folksdojčera, Nova stvarnost, Zagreb 1997., str. 16.

Ministarstvo financija u Beogradu preuzelo je pod svoju generalnu direkciju dobra Belje i Dardu, a 1921. godine proglašena su državnim vlasništvom s upravom u Beogradu. U Baranji su osnovana dva kotara, Darda i Batina, koja su pripojena Somboru. Uvođenjem diktature kralja Aleksandra, Baranja je pripojena Dunavskoj banovini sa središtem u Novom Sadu. Poslije 1918. godine u Baranji dolazi do značajnih ekonomskih promjena. Naime, dio Mađara iselio se i prešao u Mađarsku, a smišljenom srpskom politikom naseljeni su pravoslavci.³⁸ Nova vlast nije pokazivala naklonost prema manjinama. Nijemcima i Mađarima bilo je onemogućeno sudjelovanje na prvim poslijeratnim izborima jer su do ljeta 1922. imali mogućnost preseljenja u Austriju i Mađarsku te je nova vlast smatrala da im je u tom razdoblju dopušteno uskratiti to pravo. K tome, treba dodati i to, da su njemački bezemljaši ostali uskraćeni za zemlju u agrarnoj reformi provedenoj 1919. godine, gdje su posjede dobili solunski dobrovoljci i drugi srpski ratnici. Postoje nepotpuni podaci koji govore kako je na sedam baranjskih kolonija naseljeno 400 obitelji. Tom broju trebalo bi pridodati i 573 optantske obitelji, naseljene u Kamenac, tako da možemo zaključiti da se broj novodoseljenih u Baranji popeo na 1000 obitelji.³⁹ Udio zemlje koji je oduzet Podunavskim Nijemcima prilikom agrarne reforme 1919. godine, bio je relativno mali jer nije bilo puno njemačkih veleposjednika.⁴⁰ U ljeto 1922. godine Kraljevina SHS donijela je odluku kojom je oduzela svim njemačkim školama njihovu imovinu i stavila je u državno vlasništvo. Načelno se moglo ići u srpske, hrvatske ili slovenske škole.⁴¹ Manjinski razredi mogli su se osnovati ukoliko bi bilo tridesetero njemačke djece koja bi pohađala školu. Ukidanjem diktature 1931. godine, prestaje i ova odluka.⁴² Folksdojčeri su 1922. godine osnovali Stranku Nijemaca koja se smatrala nasljednicom Njemačke narodnosne stranke mađarskih zemalja osnovane 1905. godine u Vršcu. Na parlamentarnim izborima 1923. godine stranka je dobila 8 mandata, što je bio najveći uspjeh te stranke, a to je bilo dovoljno za osnivanje vlastite stranačke frakcije "Klub njemačkih zastupnika" kojim je predsjedavao dr. Stefan Kraft, središnja ličnost Nijemaca u Jugoslaviji.⁴³

³⁸ S. Sršan, Baranja, Matica hrvatska, Osijek 1993., str. 163-164.

³⁹ Josip Vrbošić, Kategorije i brojčano stanje kolonista u Slavoniji i Baranji između dva svjetska rata, Društvena istraživanja, Vol. 6, No. 2-3 (1997), str. 318-319.

URL:http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50326, Br. 2/3, (2012-09-01)

⁴⁰ V. Geiger, Nestanak Folksdojčera, Nova stvarnost, Zagreb 1997., str. 16.

⁴¹ A. Scherer, M. Straka, Kratka povijest Podunavskih Nijemaca, Pan Liber, Osijek; Zagreb; Split; 1999., str. 41.

⁴² V. Geiger, Nestanak Folksdojčera, Nova stvarnost, Zagreb 1997., str. 16.

⁴³ A. Scherer, M. Straka, Kratka povijest Podunavskih Nijemaca, Pan Liber, Osijek; Zagreb; Split; 1999., str. 38.

Stranka je raspuštena uvođenjem Šestosiječanjske diktature, 1929. godine, a poslije ukidanja iste nije obnavljanja.⁴⁴ Dr. Stefan Kraft zaslužan je za osnivanje poljoprivredne zadruge *Agraria* u Novom Sadu, 1922. godine. *Agraria* će imati veliku ulogu u gospodarskom napretku njemačkog stanovništva.⁴⁵ *Kulturbund*, švapsko-njemački kulturni savez, čiji je cilj bio uzdizanje i poticanje materijalne, duhovne i estetske običajne kulture Podunavskih Nijemaca u Kraljevini SHS, osnovan je 1920. godine.⁴⁶ Većina Podunavskih Nijemaca bila je okupljena u *Kulturbundu* prije Drugog svjetskog rata. To se izmijenilo kada je vodstvo preuzela skupina tzv. *Obnoviteljja*. Na vodeće pozicije stupili su Franz Hamm, dr. Janko Sepp, te dr. Joseph Trischler. U njemačkoj narodnosnoj skupini tada dolazi do raskola. Dr. Stefan Kraft je smijenjen. *Kulturbund* uspio je okupiti tek nešto više od 10% njemačkog stanovništva.⁴⁷

3.5. Socijalna struktura Folksdojčera u međuratnom razdoblju

Podunavski Nijemci uglavnom su se bavili poljoprivredom i obrtom. Sredinom tridesetih godina dvadesetog stoljeća struktura po zanimanjima izgledala je ovako: 45% poljoprivrednika, 30% radnika, 18% obrtnika, trgovaca 3% i intelektualaca samo 2%. Iako je duboko ukorijenjena predodžba o *Švabama* kao imućnim ljudima, ne trebamo zanemariti podatak da su otprilike polovicu njemačkog stanovništva činili bezemljaši i seoska sirotinja, a ako se tome dodaju nadničari, sluge, industrijski radnici dobijemo podatak da je trećina njemačke populacije živjela pri dnu društvene ljestvice. Ipak, više izvora govori nam o tome da u odnosu na slavensko stanovništvo, bili su u prosjeku znatno bogatiji.⁴⁸

⁴⁴ V. Geiger, *Nestanak Folksdojčera*, Nova stvarnost, Zagreb 1997., str. 19.

⁴⁵ Isto, str. 18.

⁴⁶ A. Scherer, M. Straka, *Kratka povijest Podunavskih Nijemaca*, Pan Liber, Osijek; Zagreb; Split; 1999., str. 39.

⁴⁷ V. Geiger, *Nestanak Folksdojčera*, Nova stvarnost, Zagreb 1997., str. 19.

⁴⁸ Isto, str. 23.

3.6. Nazivi za Nijemce

Naziv *Švabe* odnosi se na njemačke koloniste i njihove potomke koji su doselili u Slavoniju, Srijem, Baranju, Bačku i Banat. Naziv im je dodijelilo domaće slavensko stanovništvo, dok njemački autori koriste izraz Podunavski *Švabe* koji je nastao nakon Prvog svjetskog rata kao zajednički naziv za Nijemce u prijašnjoj južnoj Ugarskoj. Ime potječe od naziva područja Schwabenland, tj. Švapska, ali samo manji broj potječe s tog prostora, dok ih je puno veći broj iz Bavarske, Hessena, Lotaringije, Pfalza, Saara i Sudeta. Nijemci iz Reicha nazivali su svoje sunarodnjake u nekoj drugoj europskoj zemlji Volksdeutscher, tj. Folksdojčeri. Nakon Drugog svjetskog rata ovaj naziv dobiva negativno značenje.⁴⁹

4. PODRUČJE JUŽNE BARANJE U SASTAVU MAĐARSKE

4.1. Mađarska okupacija južne Baranje

Horthijevska je Mađarska okupirala područje Bačke, Baranje, Međimurja i Prekomurja tijekom travnja 1941. godine. Mađarski generalštab izdao je naredbe prema kojima mađarska vojska ne ulazi na prostor spomenutih krajeva kao osvajač već "da matici zemlji vrati otrgnute južne krajeve".⁵⁰ Uvedena je vojna uprava koja je trajala do polovice kolovoza 1941. kada je južna Baranja pripojena Županiji Baranja sa sjedištem u Pečuhu. Civilna uprava nije donijela bitne promjene u sistemu okupacije.⁵¹ Želeći što prije asimilirati ova područja s "maticom zemljom" poduzimaju se prve mjere među kojima je i protjerivanje svih onih koji su u ove krajeve pristigli poslije listopada 1918. godine s teritorija izvan "povijesnih granica Mađarske". U skladu sa navedenim, protjerivanje se odnosilo na doseljeničko stanovništvo poslije 1918. godine, a u prvom redu na dobrovoljačke i kolonističke porodice koje su u provođenju agrarne reforme dobile zemlju i bile naseljene na području koje su zaposjele mađarske okupacijske trupe. Do početka lipnja 1941. godine prebačeno je oko 15 000 osoba s područja Bačke, darđanskog i mursko-sobotskog sreza, dok su preostali doseljenici odvedeni u logore.⁵²

⁴⁹ J. Galiot Kovačević, Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine, // Etnološka istraživanja Vol. 1. No. 12/13 (2008), str. 215. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142, br. 12/13 (2012-09-01)

⁵⁰ Nikola Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 39-41.

⁵¹ Nada Lazić, Okupacija Baranje i Narodnooslobodilački pokret 1941-1944. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 323-324.

⁵² N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 39-40.

Odlukom mađarske vlade sva zemlja koja je u Jugoslaviji poslužila u svrhu agrarne reforme postala je vlasništvo mađarske države te je povjerena Ekspozituri za agrarnu politiku Ministarstva poljoprivrede u Novom Sadu koja je trebala provesti novu agrarnu reformu. Ekspozitura je raspolagala u Bačkoj s 139 000 kj zemlje, u Međimurju i Prekomurju s 53 700 kj, a u Baranji samo s 5 927 kj. Razlog smanjenog obima zemlje u Baranji, koji je postao svojina mađarske države u odnosu na prethodno navedena tri područja, jest taj da je nadvojvoda Albreht zaposjeo nekadašnje imanje svog oca Fridricha u površini od 86 000 kj te ga držao u svojim rukama sve do kraja rata.⁵³ Dotadašnji vlasnici okupacijom postaju zakupnici vlastite zemlje, što je izazvalo veliko nezadovoljstvo.⁵⁴ Nakon što je Mađarska okupirala Bačku, Baranju, sjevernu Transilvaniju i dio Slovačke povećava se broj Folksdojčera u Mađarskoj te postaju najveća skupina Nijemaca izvan Njemačke.⁵⁵ Nijemci na području južne Baranje bili su okupljeni u Narodni savez Nijemaca u Mađarskoj, *Volksbund der Deutschen in Ungarn*.⁵⁶ Jedina njemačka organizacija, koja je bila priznata u Mađarskoj dobila je pravo da odredi tko se može smatrati Folksdojčerom.⁵⁷ Po strogom principu vrlo brzo uspostavljeno je političko jedinstvo svih njemačkih narodnih skupina. Analogno ustrojstvu njemačkog Reicha, skupine su imale karakter vojnih ili poluvojnih formacija.⁵⁸

⁵³ Isto, str. 40.

⁵⁴ Isto, str. 41.

⁵⁵ Franz Roth, Laschkafeld 1720-1945. Deutsches Dorf in der Schwäbischen Türkei, Haus der Donauschwaben, Salzburg 1986., str. 241.

⁵⁶ V. Geiger, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, *Scrinia Slavonica*, Vol. 11., No. 1 (2011), str. 262.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215, Br. 1, (2012-09-02)

⁵⁷ Franz Roth, Laschkafeld 1720-1945. Deutsches Dorf in der Schwäbischen Türkei, Haus der Donauschwaben, Salzburg 1986., str. 241.

⁵⁸ V. Geiger, *Nestanak Folksdojčera*, Nova stvarnost, Zagreb 1997., str. 24.

4.2. *Treći Reich*⁵⁹ i oslobođenje južne Baranje

Početakom 1944. godine dolazi do velikih političkih promjena u Mađarskoj. Vojni uspjesi antifašističke koalicije i promjene u odnosima između fašističkih saveznika dovest će do njemačke okupacije Mađarske.⁶⁰ Dolazak *Trećeg Reicha* na područje južne Baranje odrazit će se na položaj Folksdojčera na tom području budući da je *Treći Reich* okupacijom nastojao učvrstiti svoje položaje u strahu od nadolazeće sovjetske Crvene armije. Nijemci u Baranji, muškarci, bili su dragovoljno ili prisilno mobilizirani u mađarske i njemačke vojne formacije u kojima su mnogobrojni izgubili život. Ostale su pretežno starije osobe, žene i djeca. Trebalo se organizirati preseljenje Nijemaca, ali ono na području Baranje nije bilo dobro organizirano kao na području Bačke, zato što Nijemci na području Baranje nisu tvorili apsolutnu većinu u svakom naselju.⁶¹

Pripadnici NOV⁶² i PO⁶³ Jugoslavije osvajaju Bačku i Banat u listopadu 1944. godine.⁶⁴ Krajem 1944. godine i u proljeće 1945. godine održale su se dvije velike bitke - Batinska i Bolmanska bitka. Udružene snage narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Crvene armije u studenom 1944. godine Batinskom bitkom oslobađaju Baranju.⁶⁵

⁵⁹ Naziv za Njemačku u razdoblju od 1933-1945. godine

⁶⁰ N. Lazić, Okupacija Baranje i Narodnooslobodilački pokret 1941-1944. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 327.

⁶¹ András Mérei; Gábor Szalai; Lóránt Bali, Schicksal der Deutschen im Baranya Komitat und om Baranya Dreieck nach dem Zweiten Weltkrieg, Podravina: Časopis za multidisciplinarna istraživanja, Vol. 10, No. 19 (2011), str. 64. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=115177, Br. 19 (2012-09-02)

⁶² Narodnooslobodilačka vojska

⁶³ Partizanski odredi

⁶⁴ V. Geiger, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, Scrinia Slavonica, Vol. 11., No. 1 (2011), str. 262. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215, Br. 1, (2012-09-02)

⁶⁵ N. Lazić, Okupacija Baranje i Narodnooslobodilački pokret 1941-1944. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 327.

5. POSLIJERATNA JUGOSLAVIJA I POLOŽAJ FOLKSDOJČERA

5.1. Područje južne Baranje nakon Batinske bitke

Izvanredno stanje na područje Banata, Bačke i Baranje uvedeno je 17. listopada 1944. naredbom predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije Josipa Broza Tita. Uvedena je vojna uprava.⁶⁶ Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine proglasom od 14. studenog 1944. svim NOO⁶⁷, objašnjava razloge uvođenja vojne uprave na području Bačke, Banata i Baranje. Istaknuto je kako u ovim krajevima živi dosta Nijemaca i Mađara koji su se za vrijeme okupacije neprijateljski odnosili prema slavenskom stanovništvu. Posebno je naglašeno kako se treba temeljito obračunati sa "Švabama" koji su se barbarski odnosili prema Srbima, a i s onim Mađarima koji su vršili zločine.⁶⁸ Uzimajući u obzir dosada poimenične pokazatelje i popise ljudskih gubitaka (žrtvoslove) Nijemaca hrvatske Baranje, kako vojnika, tako i civila, tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću, utvrđeno je da je u dvadesetak naselja hrvatske Baranje život izgubilo 1414 Nijemaca (Batina: 6, Beli Manastir: 23, Bilje: 5, Bolman: 1, Branjina: 124, Čeminac: 212, Darda: 155, Grabovac: 148, Jagodnjak: 101, Jasenovac: 3, Karanac: 7, Kneževi Vinogradi: 1, Kozarac: 166, Luč: 1, Petlovac: 78, Podravlje: 2, Popovac: 353, Šumarina: 1, Tvrđavica: 7, Zmajevac: 20).⁶⁹ Od tog je broja 400 osoba, muškaraca, stradalo (poginuli, ubijeni, umrli, nestali) kao pripadnici vojnih ili poluvojnih postrojba. Ostali, muškarci, žene, djeca, stradali su kao civilno stanovništvo tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću. Od toga je u poraću, od 1944-1945. pa sve do 1948. godine oko 870 civilnih osoba izgubilo život u jugoslavenskim logorima.⁷⁰

⁶⁶ V. Geiger, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, *Scrinia Slavonica*, Vol. 11., No. 1 (2011), str. 263.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215, Br. 1, (2012-09-02)

⁶⁷ Kratica za narodnooslobodilačke odbore; oblici teritorijalne vlasti, koji su bili pod vodstvom Komunističke partije u Drugom svjetskom ratu

⁶⁸ V. Geiger, Josip Broz Tito i sudbina jugoslavenskih Nijemaca, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 40, No. 3 (2008), str. 807. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=62380, Br. 3, (2012-09-02)

⁶⁹ V. Geiger, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, *Scrinia Slavonica*, Vol. 11., No. 1 (2011), str. 268.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215, Br. 1, (2012-09-02)

⁷⁰ V. Geiger, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, *Scrinia Slavonica*, Vol. 11., No. 1 (2011), str. 269.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215, Br. 1, (2012-09-02)

5.2. Odnos komunističke vlasti prema Folksdojčerima u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata

U poslijeratnoj Jugoslaviji komunistička je vlast često naglašavala kako joj je strano svako nasilje i nezakonitost. To je željela potvrditi na drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) 29. 3. 1943. na kojem je donesena "Odluka o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu". Istaknuta je puna ravnopravnost svih naroda Jugoslavije te su zajamčena manjinska prava nacionalnim manjinama. Partizanski pokret izdao je s tim u vezi 1944. godine proglas na njemačkom jeziku "Die Beschlüsse der II. Tagung des AVNOJ und die deutsche Minderheit in Kroatien".⁷¹

Jednostran odnos komunističkih vlasti prema imovini pripadnika njemačke manjine pokazat će se 9. lipnja 1945. godine "Zakonom o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije", ali i odredbama Zakona o državljanstvu, od 23. kolovoza 1945. godine, članak 16. "Jugoslavensko se državljanstvo može oduzeti svakom narodnosnom pripadniku onih naroda čije su države bile u ratu protiv Jugoslavije, a koji se državljanin za vrijeme ovog rata ili u vezi toga prije rata, svojim nelojalnim postupcima protiv narodnih i državnih interesa Jugoslavije, ogriješio o svoje dužnosti jugoslavenskog državljanina /.../", članak 18. Oduzimanje po prvoj rečenici st. 1 članka 16. proteže se i na bračnog druga i djecu dotične osobe, ukoliko ne dokažu da su bili bez veze s nelojalnim bivšim državljaninom i da je njihovo lično vladanje bilo besprijekorno, ili da oni po narodnosti pripadaju kome od naroda Jugoslavije /.../"⁷² Ovim zakonskim propisima komunistička vlast proglasila je domaće Nijemce kolektivnim krivcima, te ne samo da im je oduzela imovinu, već i nacionalna i građanska prava.⁷³ Na Potsdamskoj konferenciji predsjednik SAD-a Truman, premijer Velike Britanije i Maršal J. V. Staljin dogovorili su opće smjernice za rješavanje njemačkog pitanja. Dogovoreno je protjerivanje njemačkog stanovništva iz Poljske, Čehoslovačke i Mađarske, dok je Jugoslavija izuzeta. Tako je 14 milijuna Nijemca protjerano iz domovine gdje su njihovi preci živjeli stoljećima.⁷⁴

⁷¹ V. Geiger, Folksdojčeri pod teretom kolektivne krivnje, Njemačka narodnosna zajednica, Osijek 2002., str. 25.

⁷² Isto, str. 31.

⁷³ Isto, str. 27.

⁷⁴ Joseph Wolkmar Senz, Geschichte der Donau-Schwaben, Amalthea, München 1993., str. 232.

Nakon Prvog svjetskog rata njemačka narodnosna manjina u Jugoslaviji imala je više od 500 000 pripadnika, odnosno 4,2% ukupnog stanovništva Jugoslavije. U poratnim je godinama jedna reducirana njemačka narodnosna zajednica još uvijek bila prisutna u strukturi jugoslavenskog stanovništva, oko 60 000, odnosno 0,4%, ali je u kasnijim godinama došlo do smanjenja njezine brojnosti.⁷⁵

5.3. Logori za Folksdojčere na području Jugoslavije

Veliki gospodarski, socijalni i politički problem za Austriju predstavljalo je pitanje tzv. raseljenih osoba (*displaced persons*), napose Folksdojčera. Od sredine 1945. godine, Čehoslovačka, Mađarska i Jugoslavija su masovno protjerivale Folksdojčere sa svog područja. Austrijska se vlada tome žestoko protivila i tražila da se neodgodivo zatvore austrijske granice. Iz sabirnog logora Josipovac i radnog logora Valpovo, ali i iz drugih logora krenuo je transport Folksdojčera prema Austriji i Njemačkoj. Putovanje je trajalo sedam dana u stočnim vagonima u kojima nije bilo dovoljno hrane i vode i gdje se većina razboljela zbog iscrpljenosti. Nakon što su saveznici odlučili prestati propuštati prognanike, donesena je odluka da se isti trebaju prebaciti u logore dok se ponovno ne stvore prilike za njihov transport.⁷⁶ Za brojne Folksdojčere ovo je samo početak agonije. Transporti se sada kreću prema istoku u logore u Slavoniji, Baranji, Srijemu i Bačkoj gdje će mnogi slavonski, srijemski i baranjski Nijemci dočekati kraj svog životnog puta.⁷⁷

⁷⁵ Stanko Žuljić, Narodnosna struktura Jugoslavije i tokovi promjena, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb 1989., str. 24.

⁷⁶ V. Geiger, Logori za folksdojčere u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata 1945. – 1947, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 38, No. 3 (2007), str. 1084-1085. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=12720, br. 3, (2012-09-06)

⁷⁷ V. Geiger, Radni logor Valpovo 1945.-1946., Njemačka narodnosna zajednica - Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek 1999., str. 10.

Najopsežnije njemačko, tj. podunavskošvapsko izdanje *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, kao logore za *Folksdojčere* na području Baranje navodi Beli Manastir, Poljoprivredno dobro „Belje“, Branjinu, Branjin Vrh, Brestovac, Pusta Dunai, Grabovac, Pusta Haliwald, Kamenac, Kozjak, Kneževi Vinogradi, Kneževo kod Belog Manastira, Pusta Lazarfeld, Pusta Mirkovac, Pusta Mitvar kod Grabovca, Podolje kod Belog Manstira, Pusta Podunavlje kod Darde, Pusta Jasenovac kod Kneževih Vinograda, Popovac kod Belog Manastira, te Pusta Sokolovac kod Darde.⁷⁸

Smatra se da oko 195 000 *Folksdojčera*, koji su ostali u Jugoslaviji, od 1944-1948. godine u logore internirano 170 000 osoba. Od toga je u logorima 51 000 pripadnika njemačke manjine dočekala smrt. Među stradalima znatan je broj djece, najmanje njih 5 600 stradalo je tamo.⁷⁹

U logorima za *Folksdojčere* na području Jugoslavije često je kod logoraša prisutna ušljivost glave i tijela, ali i pojava svraba. Od bolesti pojavlju se difterija i dizenterija, upale pluća i tifus pjegavac, dok je kod djece logoraša prisutan šarlah. U logorima najprije obolijevaju starije i slabe osobe, djeca, a zatim dolazi do pojave zaraznih bolesti, tako je epidemija tifusa pjegavca koji je harao od jeseni 1945. do zime 1946. godine poprimila zastrašujuće razmjere. Tek nakon poduzetih mjera tijekom ožujka i travnja 1946. godine u većini logora je suzbijen.⁸⁰

⁷⁸ V. Geiger, Logori za *folksdojčere* u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata 1945. – 1947, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 38, No. 3 (2007), str. 1088. URL:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=12720, br. 3, (2012-09-06)

⁷⁹ Vladimir, Geiger: O sudbini njemačke/*folksdojčerske* djece u logorima komunističke Jugoslavije 1944.-1948., Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, Osijek 2000., str. 197.

⁸⁰ V. Geiger, Logor Krndija 1945-1946., Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Sv. Ivan Zelina 2008., str. 79.

5.3.1. Radni logor Valpovo

Najveći je logor za Folksdojčere u Hrvatskoj, a jedan od najvećih u Jugoslaviji, bio logor Valpovo koji je imao funkciju sabirnog i radnog logora. Osnovan je u svibnju 1945. godine, na prostoru gdje su otprije bile barake njemačke Radne službe "Arbeitsdienst", za pripadnike njemačke manjine s područja istočne Slavonije i Baranje. Za razliku od drugih logora, ovdje su logoraši bili smješteni u barakama, dok su u drugim logorima bili smješteni u napuštena sela i dijelova sela. Logor se dijelio na muški i ženski dio, a postojao je dio gdje je bila smještena logorska uprava, kuhinja i izolana.⁸¹ Kroz logor je prošlo oko 3000 osoba, uglavnom žena, staraca i djece, a oko 1000 ljudi je tamo izgubilo život. Logor je raspušten u svibnju 1945. godine.⁸²

5.3.2. Radni logor Pusta Podunavlje u Baranji

Tijekom svibnja i lipnja 1946. godine raspuštena su dva najveća logora u Hrvatskoj, radni logor Valpovo i logor Krndija. Logoraši koji nisu bili oslobođeni prilikom raspuštanja prebačeni su u radni logor Pusta Podunavlje u Baranji. Broj logoraša kretao se oko 1000, ali broj žrtava zasada još nije utvrđen. Logor je raspušten 27. kolovoza 1946. godine, a stari i bolesni logoraši prebačeni su u logor Knićanin (Rudolfsgnad) u Banatu gdje su mnogi dočekali smrt izmučeni glađu i bolešću. Oni koji su bili radno sposobni prebačeni su u radni logor Tenja (Tenjska Mitnica) kod Osijeka.⁸³

⁸¹ V. Geiger, Radni logor Valpovo 1945.-1946., Njemačka narodnosna zajednica - Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek 1999., str. 11.

⁸² Isto, str. 11.

⁸³ V. Geiger, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, Scrinia Slavonica, Vol. 11., No. 1 (2011), str. 269.
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215, Br. 1, (2012-09-02)

5.4. Svjedočanstvo Magdalene Jauch

Na samom početku razgovora zamoljena je gospođa Magdalenu Jauch da se predstavi. Njezino djevojačko prezime bilo je Urtail i ona je iz Čemincea. Nažalost, neki dijelovi su izostavljeni zbog opsežnosti svjedočanstva.

Pitanje (u daljnjem tekstu P): Možete li mi reći kako je izgledao život u Čemincu prije Drugog svjetskog rata? Koje je stanovništvo prevladavalo u Čemincu? Kako je život bio organiziran?

Odgovor (u daljnjem tekstu O): *U Čemincu su bili svi Nijemci, Švabe, Nijemci, tako se kaže, i živjeli smo od poljoprivrede. Živjeli smo od poljoprivrede, ali i od stočarstva. Bilo je krava i svinje. Puno ljudi su održavali to, držali, prodali.*

P: Spomenuli ste Švabe. Vi ste svoje nazivali Švabama, a kako ste nazivali one Nijemce koji su bili baš u Njemačkoj? O: *To su pravi Nijemci. To su uvijek rekli da su došli ovi Nijemci došli iz Švabenlanda. Iz Njemačke, to je bilo jedno naselje, pokrajina.*

P: Kad je Mađarska okupirala Baranju, kakav je tada bio položaj Nijemaca u Baranji? O: *Isto, to je bilo preokret, a poslije toga, kad su Mađari, onda godinu dana mislim da je bilo Mađarske onda su došli Nijemci. Mi kako ja znam, mi nismo bili ni u jednom, ni u jednoj organizaciji, moj tata. Mi smo ostali za vrijeme Drugog svjetskog rata, kad su došli partizani, mi smo ostali jer u ničijoj organizaciji nismo bili, zato smo ostali.*

P: Jeste li, kad se već naslućivalo da će Njemačka izgubiti rat, dobili poziv da odete u Njemačku, Austriju?

O: *Bilo je to rečeno na radiju, nije bilo televizora, na radiju. Javili su. Nijemci koji hoće da može ići. Jesu, ošli su, koji su u Kulturbund bili. Svi su ošli. A mi, par kuća, mi nismo bili u ničijoj organizaciji. Mi smo ostali. Nikoga nismo dirali.*

P: Kako je izgledalo kada su došli Rusi? Kakva je bila okupacija?

O: *Kad su bili na Batini, onda je bila vojska u Čemincu, njemačka, Wehrmacht. I... onda su oni otišli, i onda su Rusi došli. Nije bilo pucnjave, u selo. Oni su došli i preuzeli sve.*

P: Znači, nije bilo otpora u selu?

O: *Ne, ne, ne.*

P: Kasnije, poslije Rusa dolaze partizani... Kada ste otišli u logor?

O: *'45. Kažem, '44 ujesen su došli. '45. devetnaestog marta.*

P: Kad su vam rekli da trebate svi doći u centar, gdje ste prvo bili smješteni?

O: *Popodne je to bilo i da smo bili u Domu, prespavali, kod kuće u Čemincu, u Domu. I onda smo išli, drugo jutro, u Grabovac. Tamo su nas podijelili po kućama. Mi smo bili u školi. I u svakoj kući, ne znam već koliko je bilo nas, tamo je bilo i iz drugih sela isto. I tamo smo bili isto dobili jesti, i onda smo išli u Popovac. Četrnaest dana smo tu bili i onda smo išli u Popovac.*

P: Kad su vam došli u kuću, što su vam rekli, zašto vas tjeraju? O: *Pa to je bilo tak. Oni su došli. Dva stražara; "Pet minuta imate vremena, pospremajte se. Morate ići, morate napustiti kuću." Zato što je izgubio rat, Nijemci, Njemačka i moraju svi u logor.*

P: Kad ste došli u logore, Grabovac, zatim u Popovac, kako je to bilo organizirano? Bili ste smješteni po kućama? Jesu li stražari pazili na vas u svakoj kući? O: *Ne, ne. To je bilo oko sela, su bili stražari. U svakoj ulici koji se još šeću, tako ako nemiri budu.*

P: Vi nakon Popovca odlazite u logor? O: *Gakovo.*

P: Možete li mi reći kako je izgledao taj put kad ste išli od Popovca do Gakova, kad ste išli tim pontonskim mostom? Išli ste pješice? Kako je sve to izgledalo? O: *Išli smo do Batine, u Batini smo prespavali. Ujutro rano, smo se pripremili da idemo preko. Rusi su pravili pontonski, oni su to napravili, taj pontonski most. I sad mi logoraši, neće nitko ići. I oni su još radili, i mi svi gledamo, a Rus oficir, taj jedan je okliznuo i pao u Dunav. Što su oni vikali, to ne znam, ali on se držao da ga spase. I neki čovjek kaže; "Treba mu dati ruku, treba izvuć'." Ovaj je uzeo bakandžu i udario dva puta na prste. Tako da je pao unutra i ugušio se. Kaže ovaj; "Ima Rusa! Ima Rusa dosta! A sad mi, nitko neće ići preko mosta. Taj Franz, uzeo svoju kćerku, ženu i ravno na taj most prešao. I onda su svi išli preko.*

P: Možete li mi opisati život u Gakovu? Kako je bio organiziran logor?

O: *Mi kad smo došli tamo smo bili u centru. I onda smo se isto podijelili po kućama. Kuće su negdje bile prazne. Tamo je već bilo ljudi iz Bačke.*

P: Jeste li dobivali hranu tamo ili ste morali raditi da biste dobili hranu?

O: *Ne, hranu smo dobili. Kakva je bila nije važno, važno da je bilo. Bilo je graha, rižota, paste, grašak, mahune, pure. To je bilo podijeljeno na jednu ulicu, sad zavisi koliko je dugačka ulica, jedna kuhinja ili dvije, najviše dvije, tri kuće je bilo, gdje se kuhalo i onda se išlo tamo.*

P: Jeste li ondje radili?

O: *Mi smo išli raditi van na salaš. Ujutro smo išli, navečer smo se vratili. I onda kad je bila žetva, onda smo ostali već spavati. Pomogli ljudima, pa smo dobili, netko je kuhao čobanac.*

Valjda su se tako dogovorili, da ti ljudi koji dolaze po ljude u logor, da oni daju hranu. I onda nismo dobili u logoru hranu, a inače kad smo tak išli raditi oni su u podne uvijek donijeli.

P: Kakav je bio odnos sa stražarima koji su vas čuvali?

O: *Bili su jako dobri, ali i jako loši. Vani je bilo dobro. Žalili su nas. Vani nas nisu maltretirali, ali unutra, u selu da. Htio je netko bježati, išli prositi van sela, pa su ih uhvatili. Ne mogu reći da su ulazili u kuću i da su napadali ljude, to ne, ali su pozvali u podrum tamo kod njih i onda iskoristili gužvu, ali nije nitko vidio i ne možeš to tako reći.*

P: Pod maltretiranjem mislite na fizičko zlostavljanje?

O: *Da, da.*

P: Jeste li čuli za kakva ubojstva? Primjerice, ukoliko je netko htio pobjeći?

O: *Ja nisam čula. To može biti, kad je to veliki logor, 2km, 3, dugačko selo. To ne znam. Znam da su podrumu maltretirali te koji su htjeli bježati.*

P: Kada ste otišli iz logora?

O: *To je bilo proljeće. Treći mjesec, bilo je hladno. U 12 sati smo se skupili. Nas četvero. Strina, dvoje djece i ja. Stražara nismo vidjeli. Ona je to već znala kako to. Jer je išla prositi. Išli smo do Bezdana, iz Bezdana onda na Dunav. I onda smo čekali, sjedili, došao je ribar. Vidio je djecu. I onda nas je pokupio i prevezao preko.*

P: Vi ste zapravo pobjegli iz logora?

O: *Da, pobjegli.*

P: Stražara dakle nije bilo?

O: *Nitko nije bio, ali bilo je slučajeva da prijeđu, pa uhvate, pa dobiješ onda batina.*

P: Jeste li uspjeli povratiti ono što vam je bilo oduzeto? Imanje? Kuću? Zemlju?

O: *Ne, to su dobili kolonisti koji su došli. Svaka familija je dobila kuću. Mi nismo ništa dobili. Morali smo sve ispočetka. Moj tata je radio kod lugara, tako da sam i ja tamo došla '46.*

Na kraju razgovora zahvalilo se gospođi Magdaleni Jauch na ovom svjedočanstvu.

6. AGRARNA REFORMA I KOLONIZACIJA

6.1. Stvaranje uvjeta za provedbu agrarne reforme i kolonizacije

Nakon završetka narodnooslobodilačkog rata i oslobođenja zemlje od okupatora u prvi plan došlo je pitanje agrarne reforme i kolonizacije.⁸⁴ Nikola Gaćeša, u svojoj knjizi *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, naglašava kako mnogi povezuju predratnu agrarnu reformu i kolonizaciju i poslijeratnu jer im je cilj istovjetan; uređenje agrarno-posjedovnih odnosa, ali one se znatno razlikuju kad je u pitanju njihova povijesna uloga.⁸⁵ U novostvorenoj državnoj zajednici, poslije raspada Austro-Ugarske 1918. godine, nastojalo se ublažiti zaoštrene odnose na selu i spriječiti izbijanje agrarne revolucije, a istovremeno izbrisati ostatke feudalnih odnosa i utrti put ka razvoju kapitalističke privrede.⁸⁶ Također Gaćeša tvrdi, kako su jugoslavenski komunisti rješenje o agrarnom i seljačkom pitanju pronašli u teorijskoj baštini socijalizma i iskustvu oktobarske revolucije koju su smatrali prvom pobjedonosnom socijalističkom revolucijom u povijesti ljudskog društva.⁸⁷ Prilike u kojima je bila oblikovana poslijeratna agrarna reforma bile su složene. Ratna razaranja, jačanje nove vlasti, pritisci domaćih i inozemnih kontrarevolucionarnih krugova, oduševljenje radništva, samo su neki od uvjeta pod kojima su doneseni zakonski propisi koji će poslužiti u svrhu provođenja agrarne reforme kolonizacije.⁸⁸ Za brzu i uspješnu raspodjelu zemljišnog fonda te preseljenje stanovništva trebalo je izgraditi poseban administrativni aparat.⁸⁹ Osnovano je Ministarstvo kolonizacije u Privremenoj vladi, a ministar je bio Sreten Vukosavljević.⁹⁰ Prije nego što se pristupilo provedbi agrarne reforme i kolonizacije bilo je potrebno utvrditi ukupnu količinu zemlje koja je dolazila u obzir za agrarnu reformu i kolonizaciju. Popisivanje napuštenih posjeda provedeno je još u tijeku narodnooslobodilačke borbe, a usporedno s tim bilo je potrebno osigurati i njihovu redovitu obradu, sjetvu i žetvu.⁹¹

⁸⁴ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 28.

⁸⁵ N. Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 140.

⁸⁶ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 13.

⁸⁷ N. Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 91.

⁸⁸ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 28.

⁸⁹ N. Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 119.

⁹⁰ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 37.

⁹¹ Isto, str. 29-30.

6.2. Zakonski propisi

S razvojem Organa narodne vlasti doneseni su propisi koji zadiru u vlasničke odnose, a imaju dva temeljna izvora. Prvo su okolnosti u kojima su nastajali; narodnooslobodilačka borba, zatim mirnodopsko razdoblje; a drugo su bila idejna opredjeljenja Komunističke Partije Jugoslavije.⁹² Već u tijeku rata, Predsjedništvo AVNOJ-a donijelo je 21. studenog 1944. godine Odluku o prijelazu u državnu svojину neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile, kojom se određuje daljnja sudbina Folksdojčera.⁹³ Na temelju te odluke u Jugoslaviji je konfiscirano 97 490 njemačkih zemljišnih posjeda sa 637 939 ha, Vojvodina 68 035 posjeda sa 389 256 ha, Hrvatska 20 457 posjeda s 120 977 ha, Slovenija 5 474 posjeda s 114 780 ha i Bosna 3 523 s 12 733 ha. Ovom su odlukom domaći Nijemci u potpunosti izjednačeni s Nijemcima iz *Reicha* te su proglašeni neprijateljima naroda. Provedena je eksproprijacija bez naknade u korist države.⁹⁴

Deklaracijom Privremene vlade DF Jugoslavije od 9. ožujka 1945. osiguran je pravni okvir prema kojem bi se trebala izvesti agrarna reforma i kolonizacija.⁹⁵ Uz ovu Deklaraciju donesen je niz zakonskih propisa koji su za cilj imali izmjenu vlasničkih odnosa nad zemljom. Među njima možemo istaknuti; Zakon o postupanju s imovinom koju su vlasnici morali napustiti u tijeku okupacije i imovinom koja im je oduzeta od strane okupatora i njihovih pomagača, Zakon o zaštiti narodnih dobara i njihovom upravljanju, Zakon o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije, Zakon o državnim poljoprivrednim dobrima i dr.⁹⁶ Zakonom o konačnoj likvidaciji zemljišnih dugova, najveći je dio dugova izbrisan. Svaki dužnik, koji je sudjelovao u narodnooslobodilačkoj borbi, dugovi stradalih u narodnooslobodilačkoj borbi te dugovi onih koji su pomagali istu (zemljioradnici), bili su izbrisani. Ostali su imali mogućnost podmiriti nastale dugove bez kamata do svibnja 1946. godine.⁹⁷

⁹² M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 46.

⁹³ V. Geiger, Folksdojčeri pod teretom kolektivne krivnje, Njemačka narodnosna zajednica, Osijek 2002., str. 11.

⁹⁴ N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 78.

⁹⁵ Isto, str. 100.

⁹⁶ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 46.

⁹⁷ N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 117.

Nikola Gaćeša, u *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, tvrdi da je nakon donošenja Deklaracije DF Jugoslavije, od 9. ožujka 1945., postavljen upit treba li ova dva društveno-ekonomska procesa normirati jednim pravnim aktom ili ih je potrebno razdvojiti. Nadalje, Gaćeša ističe da je Sreten Vukosavljević smatrao da bi kolonizacija trebala biti normirana posebnim zakonskim aktom, što nije prihvaćeno jer je većina smatrala kako ova dva procesa čine simbiozu te kao takve ih je nemoguće zasebno normirati.⁹⁸ Jedna od tema na Trećem zasjedanju AVNOJ-a, tj. Privremene narodne skuštine, od 7. do 26. kolovoza 1945. godine, bilo je i rješavanje pitanja agrarne reforme i kolonizacije i njezino zakonsko reguliranje.⁹⁹ Nikola Gaćeša, u svojoj knjizi *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, tvrdi kako su autori Prijedloga zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji ministar poljoprivrede Vaso Čubrilović i ministar kolonizacije Sreten Vukosavljević jer su ga oni predstavili, zajedno s Mošom Pijade, na Trećem zasjedanju AVNOJ-a. U Prijedlogu zakona naglašeno je da u načelu, zemlju nije mogao posjedovati onaj koji je i ne obrađuje, a samim time težilo se ukinuti eksploataciju tuđeg rada na osnovi svojine na zemlju. Predloženo je formiranje zemljišnog fonda od eksproprijacije¹⁰⁰ posjeda u cjelini ili viška preko maksimuma odobrenog zakonom. U skladu s navedenim, u zemljišni fond ulazili su veliki posjedi iznad 45 ha, odnosno 25-35 ha, ako su obrađivani najamnom snagom. Bili su to posjedi banaka, poduzeća, dioničkih društava, zemljišni posjedi manastira, crkava, vjerskih ustanova preko 10 ha, odnosno 30 ha, višak zemlje iznad 3-5 ha čiji vlasnici nisu zemljoradnici, zemljišni posjedi bez vlasnika i zemljišni posjedi lica njemačke narodnosti. Za zemlju koja se oduzimala u cjelini, Prijedlog nije predviđao nikakvu naknadu. Međutim, predviđena je naknada u visini jednogodišnjeg prinosa po hektaru za posjede, preko 3-5 ha, čiji vlasnici nisu bili poljoprivrednici.¹⁰¹ Prema Marijanu Maticki, u *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, smatra da su Zemljišni fond agrarne reforme i kolonizacije činila tri izvora. Prvi je bio eksproprijacija, drugi konfiskacija, dok su treći izvor bili napušteni posjedi kolonista, posjedi nestalih vlasnika, državno zemljište, zemljište zemljišnih zajednica i dr.¹⁰² Nikola Gaćeša, u svojoj knjizi *Agrarna reforma i kolonizacija*, tvrdi da je bilo predviđeno da se raniji dugovi koji se odnose na zemlju brišu, da se novi vlasnici odmah upisuju u zemljišne knjige, te imaju zabranu otuđivanja dobivene zemlje u razdoblju od 20 godina.

⁹⁸ Isto, str. 108-109.

⁹⁹ N. Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 100.

¹⁰⁰ Oduzimanje ili ograničenje uz naknadu ili bez naknade, nekog prava na imovinu temeljem sudske odluke ili aktom državne vlasti.

¹⁰¹ N. Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948.*, Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 109.

¹⁰² Marijan Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 97.

Ovim se odlukama korisnike agrarne reforme željelo vezati za zemlju te su izbjegnute izuzetno štetne pojave pravne nesigurnosti korisnika predratne agrarne reforme. Korisnici agrarne reforme i kolonizacije trebali su postati siromašni zemljoradnici, sudionici narodnooslobodilačkog rata, invalidi te žrtve fašističkog terora.¹⁰³

Postoje dva osnovana načela, sadržana u tzv. općim odredbama, na kojima se zasniva Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji: 1. zemlja pripada onima koji je obrađuju, 2. dodijeljeno zemljište prelazi u privatno vlasništvo osoba koje ga dobivaju.¹⁰⁴ Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji jednoglasno je izglasan 23. kolovoza 1945.¹⁰⁵ U svim jugoslavenskim republikama do kraja 1945. doneseni su zakoni o agrarnoj reformi i kolonizaciji, osim u Bosni i Hercegovini gdje je donesen nešto kasnije.¹⁰⁶ Federalne jedinice bile su dužne donijeti zakone u kojima će razraditi posebnost svog područja. Shodno tome, 24. kolovoza 1945. godine, Predsjedništvo narodnog sabora Hrvatske donijelo je Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske.¹⁰⁷

6.3. Organi za provedbu agrarne reforme i kolonizacije

Agrarni savjet DF Jugoslavije, koji je osnovan posebnom odredbom 29. kolovoza 1945., imao je najznačajniju ulogu u provođenju agrarne reforme i kolonizacije.¹⁰⁸ Josip Broz Tito, kao predsjednik ministarskog savjeta, imenovao je 14 članova Savjeta, dok je za predsjednika imenovan Moša Pijade.¹⁰⁹ Savjet je imao veliku ulogu u pripremi i donošenju republičkih zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji. Prestaje s radom 1946. godine budući da je izgrađen temelj za provedbu agrarne reforme i kolonizacije te biva pretvoren u Komisiju za agrarnu reformu i kolonizaciju pri vladi FNRJ.

Savezno ministarstvo poljoprivrede imalo je savjetodavnu ulogu u provedbi agrarne reforme jer su u većini republika agrarnu reformu provodile uglavnom republička ministarstva poljoprivrede, dok je savezno ministarstvo za kolonizaciju imalo znatno veću ulogu.¹¹⁰

¹⁰³ N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 109.

¹⁰⁴ Marijan Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 48.

¹⁰⁵ M. Maticka, Sudjelovanje Hrvatske u saveznoj kolonizaciji 1945-1948., Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11 (1982), str. 291. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34247, br. 11 (2012-09-02)

¹⁰⁶ N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 116.

¹⁰⁷ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 52.

¹⁰⁸ N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str., str. 119.

¹⁰⁹ Isto, str. 120.

¹¹⁰ N. Gaćeša, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984., str. 121.

U Hrvatskoj su poslovi u vezi s agrarnom reformom i kolonizacijom nakon oslobođenja bili povjereni Ravnateljstvu za agrarnu reformu i kolonizaciju pri Predsjedništvu vlade Hrvatske koje je djelovalo kao nasljednik Zavoda za kolonizaciju. Međutim, narodna vlada Hrvatske zaključila je 1945. godine da se Ravnateljstvo uključi u Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, a Ministar poljoprivrede i šumarstva Hrvatske, Tomo Čiković, odlučio je u sklopu Ministarstva osnovati Odjel za agrarnu reformu i kolonizaciju koji se sastojao od pet odsjeka: agrarno-pravnog, odsjeka za zemljišni fond agrarne reforme i kolonizacije, za kolonizaciju, za zajednička zadružna dobra i pomoć kolonistima, te od financijskog odsjeka. Na čelu Odjela bio je ing. Ante Mihletić.¹¹¹ U okruzima i kotarima djelovale su posebne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju koje su uz pomoć mjesnih odbora agrarnih interesenata obavljale poslove kolonizacije neposredno na terenu.¹¹²

6.4. Provedba agrarne reforme i kolonizacije u Baranji 1945-1948. godine

Baranja, kao iznimno plodonošno područje koje obiluje šumama, vinogradima i oranicama, gdje je postojao veliki broj posjeda osoba njemačke narodnosti, sudjelovala je u procesu agrarne reforme i kolonizacije. Već je u Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji zauzela istaknuto mjesto. Naime, bilo je određeno kako bi Baranja trebala primiti dio kolonističkih obitelji iz kvote savezne kolonizacije određene za Hrvatsku budući da je na njezinom području stvoren relativno veliki zemljišni fond, koji je činio 6% ukupne površine zemljišnog fonda Hrvatske.¹¹³ Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji predvidio je također izdvajanje 500 000 katastarskih jutara (287 732 ha) u Bačkoj, Banatu, Srijemu i u Baranju, za naseljavanje boraca jugoslavenske armije, konfiscirane od osoba njemačke narodnosti. Zemlju bi dobili oni borci koji bi se prijavili za kolonizaciju, ali se ujedno i obvezali da će dobivenu zemlju obrađivati zajedno s obiteljima.¹¹⁴

¹¹¹ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 56.

¹¹² M. Maticka, Sudjelovanje Hrvatske u saveznoj kolonizaciji 1945-1948., Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11 (1982), str. 318. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34247, br. 11 (2012-09-02)

¹¹³ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 266.

¹¹⁴ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 49.

U Baranji je agrarna reforma i kolonizacija zahvatila 3 343 agrarna posjeda. Zemljišni fond Baranje činilo je 23 100 ha zemlje što je bilo 8,8% ukupnog broja posjeda koji je zahvatila agrarna reforma u Hrvatskoj.¹¹⁵

Najveći broj posjeda, koji su činili zemljišni fond agrarne reforme i kolonizacije, bili su konfiscirani posjedi osoba njemačke narodnosti (91,7% posjeda i 59% zemljišta). Ostale su kategorije zanemarive. Prosječna veličina tih posjeda bila je svega 4,5 ha. Druga kategorija, koja je značajnije sudjelovala u stvaranju zemljišnog fonda Baranje, bili su veleposjedi. Prosječna veličina takvih posjeda bila je 306 ha.¹¹⁶ Ono što je karakteristično za Baranju jest postojanje velikog broja seljačkih posjeda iznad maksimuma. Oduzeti dio tih posjeda činio je 8,6% zemljišnog fonda. Zemljišni fond agrarne reforme i kolonizacije Baranje činile su većim dijelom oranice (59,8% cjelokupnog zemljišnog fonda). Najveći dio tih oranica potjecao je s njemačkih posjeda (70,8% ukupne površine oranica), a potom i sa seljačkih posjeda iznad maksimuma (10%). Šume su činile drugu veliku kategoriju zemljišnog fonda Baranje (18,3%). Najveći dio tog posjeda nekada je pripadao veleposjedima (92,7%).¹¹⁷ U Hrvatskoj, korisnici zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije, bili su 95 915 obitelji mjesnih agrarnih interesenata, te su obitelji dobile 24% ukupnog zemljišnog fonda, zatim slijedi 12 157 kolonističkih obitelji s 12,1% zemljišnog fonda, dok je individualnih korisnika bilo 36,2%. Seljačke radne zadruge dobile su 2,1% zemljišnog fonda.¹¹⁸ Kao korisnici zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije u Baranji navedeni su mjesni agrarni interesenti, unutrašnji kolonisti, seljačke radne zadruge te državne organizacije.¹¹⁹ Za Baranju je karakteristično da je zemlju dobilo više unutaršnjih kolonista nego mjesnih agrarnih interesenata. Unutrašnji kolonisti bili su podijeljeni u dvije grupe. Prvu grupu činile su kolonističke obitelji koje su činile 24% od ukupnog broja unutrašnjih kolonista. Malobrojne su bile obitelji tzv. dekolonista (kolonizirane obitelji u doba NDH, a poslijeratnom agrarnom reformom ponovno im je priznato pravo na kolonizaciju). Najveći dio kolonista, pristigao je iz Hrvatskog zagorja.¹²⁰

¹¹⁵ Vidi Tablicu 1.

¹¹⁶ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 267.

¹¹⁷ Isto, str. 268.

¹¹⁸ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945.-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 134-135.

¹¹⁹ Vidi Tablicu 2.

¹²⁰ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986., str. 269.

Novi su kolonisti dolazili najprije u Baranju, a zatim i u ostale kotare okruga Osijek i Slavonski Brod. Prvi je organizirani transport s unutrašnjim kolonistima krenuo iz kotara Ivanec u Baranju 12. ožujka 1943.¹²¹ U pripremi procesa unutarnje kolonizacije prvotno je trebalo kuće, pomoćne zgrade i zemlju osloboditi od određenog broja samokolonista koji su se ovdje naselili nakon što su se povukli zajedno s Nijemcima i vojskom NDH. Trebalo je organizirati njihov povratak u Bosnu i Hercegovinu, odakle ih je većina došla. To je znatno usporilo provođenje unutrašnje kolonizacije jer je najprije trebalo prazniti objekte namijenjene kolonistima, a zatim dovoditi koloniste.¹²² Problem je predstavljao popravak kuća i nabavak potrebnog materijala. Nastojalo im se pomoći odobravanjem zajmova koji su služili za kupnju stoke, građevinskog materijala te poljoprivrednog inventara, ali svota je ipak bila premala da bi pokrila novonastale potrebe. Prehrana kolonista, također, je bila jedan od problema s kojim se vlast susrela, ali i kolonisti tijekom agrarne reforme i kolonizacije. Naime, rajonske uprave dijelile su hranu samo prvih deset dana nakon naseljavanja.¹²³ Individualnim korisnicima agrarne reforme i kolonizacije pripalo je 48% zemljišnog fonda, uglavnom oranica, a zatim ostale vrste zemljišta, unutrašnjim kolonistima približno 30%, najviše oranica i nešto veće količine livada, vinograda, vrtova i voćnjaka, a mjesnim agrarnim interesentima 18% zemljišnog fonda, najviše oranica koje su dobivali kao nadopunu postojećih posjeda, dok je seljačkim radnim zadrugama pripalo 10% zemljišnog fonda Baranje. Za njih je karakteristično da dobijaju isključivo oranice. Osnovano ih je ukupno 11. Izuzetak predstavljaju jedino vinogradi gdje se išlo ususret onim obiteljima koje imaju iskustva u uzgajanju loze.¹²⁴ Državnom poljoprivrednom sektoru pripalo je 42% zemljišnog fonda Baranje. Bile su to najvećim dijelom šume i oranice.¹²⁵

¹²¹ Marijan Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 129.

¹²² M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. godine* u *Zbornik radova Tri stoljeća "Belja"*, JAZU, Osijek 1986., str. 269.

¹²³ Marijan Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., JAZU, Osijek 1986., str. 133.

¹²⁴ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. godine* u *Zbornik radova Tri stoljeća "Belja"*, JAZU, Osijek 1986., str. 270.

¹²⁵ M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. godine* u *Zbornik radova Tri stoljeća "Belja"*, JAZU, Osijek 1986., str. 271.

6.4.1. Seljačke radne zadruge u Baranji

Provođenje agrarne reforme i kolonizacije dalo je potporu za osnivanje seljačkih radnih zadruga.¹²⁶ Osnivanje zadruga u Baranji ima dugu tradiciju. Baranjske su zadruge, između dva rata, zbog administrativne povezanosti Vojvodine s Baranjom, bile vezane za vojvođanske zadružne saveze. Poslije Drugog svjetskog rata osnivaju se nabavno-prodajne zadruge čiji je zadatak bio otkup poljoprivrednih proizvoda, ali i opskrba sela raznom drugom robom. Postojala su četiri tipa seljačkih radnih zadruga. Prvi tip predviđao je najamninu za zemlju koja je dana zadruzi na korištenje, dok je drugi tip predviđao da od zadruge dobiju kamatu prema utvrđenoj cijeni zemlje. Treći tip zadruga bile su one gdje se zadržavalo pravo vlasništva nad zemljom, ali se nije dobila najamnina niti kamata za zemlju. Četvrti tip bile su zadruge gdje su zadrugari unosili zemlju i predavali je u vlasništvo zadruge.¹²⁷

U Baranji je prevladavao četvrti tip zadruga. Zbog pritiska vlasti članstvo u zadrugama neprestano se povećavalo, ali je za Baranju karakteristično da je bilo i smanjivanja jer je dio kolonista, ne mogavši se priviknuti na novu sredinu, način rada te način života odlazio natrag u rodni kraj.¹²⁸ Na njihovo ukidanje svakako utječu i politički odnosi jer se politika sve više odvaja od SSSR-a i približava Zapadu. Jedan dio zadruga se preustrojava i nastavlja rad unutar općih poljoprivrednih zadruga, ali je većina ukinuta do 1957. godine.¹²⁹

¹²⁶ Marijan Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 142.

¹²⁷ Ilija Ćosić, *Seljačke radne zadruge u Baranji u Glasnik arhiva Slavonije i Baranje, Povijesni arhiv u Osijeku*, Osijek 1997., str. 139-140.

¹²⁸ Isto, str. 141.

¹²⁹ Isto, str. 143-144.

6.5. Posljedice i značaj agrarne reforme i kolonizacije

Jedno od najvećih planskih i organiziranih preseljenja stanovništva dogodilo se 1945. i 1946. godine – kolonizacija Vojvodine, Srijema i Baranje. Seljaci iz svih dijelova Jugoslavije sudjelovali su u kolonizaciji, a budući da se temeljila na saveznom zakonu Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, dobila je naziv savezna kolonizacija.¹³⁰ Provođenje agrarne reforme i kolonizacije izazvalo je velike promjene. Trajno obilježje zemljišno-posjedovnih odnosa postaje nastajanje velikog broja sitnih i malih privatnih seljačkih gospodarstava i većih državnih poljoprivrednih dobara.¹³¹ Nova socijalistička vlast nastoji stvoriti što veći zemljišni fond ne prezajući pred privatnim vlasništvom te promiče državno i zajedničko vlasništvo, a guši privatno.¹³²

Najvećim dijelom nastali su mali posjedi od 2 do 5 ha, zatim sitni posjedi do 2 ha, manji broj posjeda od 2 do 5, ili preko 10 ha. Mogućnost da se ima posjed veći od 30 ha je potpuno ukinuta. Istraživanja provedena pokazuju da su kolonisti dobivali zemlju od pripadnika njemačke narodnosti, a mjesni agrarni interesenti zemlju koja je bila oduzeta od posjeda crkava i sl. institucija.¹³³

Agrarna reforma i kolonizacija vrlo su brzo provedene u cijeloj Jugoslaviji, pa tako i na području južne Baranje. Kolonizacija je najvećim dijelom ostvarena 1945. i 1946. godine, dok je agrarna reforma provedena 1946. i 1947. godine, a potpuno je dovršena u proljeće 1948. godine.¹³⁴

¹³⁰ M. Maticka, Sudjelovanje Hrvatske u saveznoj kolonizaciji 1945-1948., Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11 (1982), str. 318. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34247, br. 11 (2012-09-02)

¹³¹ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija, Školska knjiga, Zagreb 1990., str. 148.

¹³² Ilija Ćosić, Seljačke radne zadruge u Baranji u Glasnik arhiva Slavonije i Baranje, Povijesni arhiv u Osijeku, Osijek 1997., str. 142.

¹³³ M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija, Školska knjiga, Zagreb 1990., str.

¹³⁴ Isto, str. 146.

ZAKLJUČAK

Na osnovi dostupne literature u radu dajem prikaz života Nijemaca na ovim prostorima, s posebnim osvrtom na područje južne Baranje, od njihovog doseljavanja pa sve do Drugog svjetskog rata. U ovom radu naglasak stavljen je na sudbinu Folksdojčera na području južne Baranje nakon Drugog svjetskog rata, ali pružam osvrt na prethodna stoljeća kako bi se stekla predodžba o njemačkoj nacionalnoj manjini i utjecaju koji je imala na ove prostore. Željela sam prikazati odnos komunističke vlasti prema Podunavskim Nijemcima. Na osnovi niza zakonskih propisa koji su doneseni, možemo saznati mnogo o ovoj temi koja je donedavno bila prešućivana. Jugoslavenski su komunisti često znali naglašavati kako poštuju nacionalne manjine te kako im je svaka vrsta nasilja strana. Međutim, znatno je više onih propisa kojima se oduzimaju građanska i nacionalna prava samo na temelju narodne pripadnosti i koji su kao takvi dokaz da se radi o upravo suprotnom. Ukoliko, svemu tome dodamo i činjenicu da na području Jugoslavije postoje logori u kojima su internirani pripadnici njemačke manjine, njih čak 170 000, od kojih su većinu činili žene, starci i djeca, možemo zaključiti kako je priča o toleranciji spram nacionalnih manjina zapravo jedna velika obmana jugoslavenskih komunista. U želji da konačno riješi pitanje agrarno-posjedovnih odnosa, jugoslavenska vlast vrši konfiskaciju posjeda osoba njemačke narodnosti te upravo ti posjedi čine glavni udio Zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije. Provedbom agrarne reforme i kolonizacije (1945-1948.) te iste posjede najvećim dijelom dobivaju kolonisti koji doseljavaju iz različitih dijelova Hrvatske na područje južne Baranje, ali najvećim dijelom kolonisti iz Hrvatskog zagorja i Dalmacije. Time je bitno izmijenjena etnička struktura ne samo južne Baranje, već i Jugoslavije. Iako je od velike skupine Podunavskih Nijemaca ostala tek šačica, nitko ne može poreći njihov velik gospodarski, ekonomski i kulturni utjecaj na život na ovim prostorima.

LITERATURA

1. Božić-Bogović, Dubravka, Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću, Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru, Beli Manastir 2009.
2. Gaćeša, Nikola, Agrarna reforma i kolonizacija 1945-1948., Matica srpska, Novi Sad 1984.
3. Geiger, Vladimir, Nestanak Folksdojčera, Nova stvarnost, Zagreb 1997.
4. Geiger, Vladimir, Folksdojčeri pod teretom kolektivne krivnje, Njemačka narodnosna zajednica, Osijek 2002.
5. Geiger, Vladimir, Logor Krndija 1945-1946., Hrvatski institut za povijest Zagreb , Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Sv. Ivan Zelina 2008.
6. Geiger, Vladimir, Radni logor Valpovo 1945.-1946., Njemačka narodnosna zajednica - Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Osijek 1999.
7. Scherer, Anton; Straka, Manfred, Kratka povijest Podunavskih Nijemaca, Pan Liber, Osijek; Zagreb; Split; 1999.
8. Maticka, Marijan, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948., Školska knjiga, Zagreb 1990.
9. Roth, Franz, Laschkafeld 1720-1945. Deutsches Dorf in der Schwäbischen Türkei, Haus der Donauschwaben, Salzburg 1986.
10. Sršan, Stjepan, Baranja, Matica Hrvatska, Osijek 1993.
11. Senz, Joseph Wolkmar, Geschichte der Donau-Schwaben, Amalthea, München 1993.
12. Taslidžić, Davorin, Na vratima naroda, na granici svjetova, Zavod za baranjsku povjesnicu, Beli Manastir 1999.
13. Žuljić, Stanko, Narodnosna struktura Jugoslavije i tokovi promjena, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb 1989.

Članci:

1. Ćosić Ilija, Seljačke radne zadruge u Baranji u Glasnik arhiva Slavonije i Baranje, Povijesni arhiv u Osijeku, Osijek 1997.
2. Galiot Kovačević, Jadranka, Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine, Etnološka istraživanja Vol. 1. No. 12/13 (2008),
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58142,
br. 12/13 (2012-09-01)

3. Geiger, Vladimir, Josip Broz Tito i sudbina jugoslavenskih Nijemaca, Časopis za suvremenu povijest, Vol. 40, No. 3 (2008)
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=62380,
Br. 3, (2012-09-02)
4. Geiger, Vladimir, Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, Scrinia Slavonica, Vol. 11., No. 1 (2011)
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=116215,
Br. 1, (2012-09-02)
5. Geiger, Vladimir: O sudbini njemačke/folksdojčerske djece u logorima komunističke Jugoslavije 1944.-1948. , Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, Osijek 2000.
6. Karaman, Igor, Osnovna obilježja imanja "Belje" i Darda u sastavu kasnofeudalnih kapitalističkih zemljoposjeda na baranjsko-slavonskom tlu do 1918. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
7. Karaman, Igor, Ekonomsko-socijalni sastav seljaštva i seoskih naselja na kasnofeudalnim vlastelinstvima Baranjskog trokuta, Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
8. Kiss, Magdalena, Život kmetova na veleposjedima u Baranji između Dunava i Drave od 1700. do 1848. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
9. Lazić, Nada, Okupacija Baranje i Narodnooslobodilački pokret 1941-1944. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
10. Maticka, Marijan, Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
11. Maticka, Marijan, Sudjelovanje Hrvatske u saveznoj kolonizaciji 1945-1948., Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11 (1982),
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34247 ,
br. 11 (2012-09-02)
12. Mederal-Sučević, Krešimir, Usporedni pregled hrvatskih i mađarskih ojkonima, Folio Onomastica Croatica 15 (2006)
URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=35060 ,
br. 15 (2012-09-01)

13. Mérei, András; Szalai, Gábor; Bali, Lóránt, Schicksal der Deutschen im Baranya Komitat und om Baranya Dreieck nach dem Zweiten Weltkrieg, Podravina: Časopis za multidisciplinarna istraživanja, Vol. 10, No. 19 (2011), str. 64. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=115177, Br. 19 (2012-09-02)
14. Rajczi, Péter, Pravno ustrojstvo i funkcioniranje Darđanskog i Beljskog vlastelinstva od nastanka do 1918. godine u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
15. Stipetić, Vladimir, Agrarno-ekonomski okviri razvitka poljoprivrede Baranje i "Belja" u minula tri stoljeća u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
16. Timár, György, "Demografska povijest Baranje do 1910. godine" u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.
17. Vrbošić, Josip, Kategorije i brojčano stanje kolonista u Slavoniji i Baranji između dva svjetska rata, Društvena istraživanja, Vol. 6, No. 2-3 (1997) URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50326, Br. 2/3, (2012-09-01)

POPIS PRILOGA

Tablica 1. Stvaranje zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije u Baranji
(izvor: Maticka, Marijan, Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.)

Kategorija posjeda	Posjedi		Površine	
	Broj	%	hektara	%
Veliki posjedi	17	0,5	5149	22,3
Posjedi banaka, poduzeća, d.d. i drugih pravnih osoba privatnog prava	11	0,3	734	3,2
Posjedi crkava, samostana itd. i svih vrsta zaklada	27	0,8	438	1,9
Seljački posjedi iznad 20 ha	117	3,5	1994	8,6
Neseljački posjedi iznad 3 ha	57	1,7	546	2,3
Posjedi nestalih vlasnika	9	0,3	62	0,3
Njemački posjedi	3065	91,7	13621	59,0
Konfiscirani posjedi presudom Narodnog suda	31	0,9	518	2,2
Državno zemljište	—	—	—	—
Posjedi ostavljeni od kolonista	9	0,3	38	0,2
Ukupno	3343	100	23100	100

Tablica 2. Kategorije korisnika agrarne reforme i kolonizacije u Baranji
(izvor: Maticka, Marijan, Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945-1948. u Zbornik radova Tri stoljeća "Belja", JAZU, Osijek 1986.)

Kategorija korisnika	Vrsta zemljišta — ha						Ukupno
	Oranice	Vrtovi i voćnjaci	Vinogradi	Livade	Šume	Ostalo	
Mjesni agrarni interesenti	3616	3	48	373	—	116	4156
Unutrašnji kolonisti	3351	602	884	1362	7	739	6945
Seljačke radne zadruge	2164	—	—	11	—	—	2175
Državno vlasništvo	4696	13	92	138	4213	672	9824
Ukupno	13827	618	1024	1884	4220	1527	23100

